

EDEBİYATIN NABZİNİN YÜKSEK OLDUĞU YILLAR: 1950'LER TÜRKİYE'SİNDE EDEBİYAT DERGİLERİ

Mustafa Karadeniz

Aslı Uçar'ın *1950'ler Türkiye'sinde Edebiyat Dergileri* isimli incelemesi Kasım 2018'de çiçeği burnunda bir yayınevi olan Vakıfbank Kültür Yayınları'nın (vb.) 12. kitabı olarak basıldı. 192 sayfadan oluşan eser, Uçar'ın Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde 2007 yılında tamamladığı bir yüksek lisans tezi. Akademik üsluptan kurtarmak maksadıyla yapılan küçük dokunuşlar haricinde tezin genel çerçevesinin, bölüm, kısım ve başlıklarının korunarak kitaba dönüştürüldüğü anlaşılıyor.

"1950'lerin Genel Görünümü" başlığını taşıyan "Giriş"te yazar çalışmanın temel amacını şöyle açıklıyor: "Bu çalışmada, 1950'li yıllarda yayımlanan *Hisar*, *Mavi*, *Pazar Postası*, *Varlık* ve *Yeditepe* dergilerinin yazınsal anlayışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini inceleyerek bu dergilerin edebî değerlerin oluşturulmasında, korunmasında ve değiştirilmesinde nasıl bir rol oynadıklarını araştırdım. Köy romanı türünün geliştiği, öyküde ve şiirde modernist biçimlerin denendiği 1950'lerde edebiyat dergilerinin yazınsal üretim ve tüketim koşullarını nasıl etkilediğini irdeledim" (Uçar, 2018: 7). Bu amaç doğrultusunda yapılacak bir incelemenin, 1950'li yıllar Türkiye'sindeki edebiyat ortamını oluşturan maddi ve tarihî şartları daha iyi anlamaya hizmet edeceği öne sürülüyor. "Edebiyatın nabzı dergilerde atar." ön kabulünden el alan Uçar, edebî üretimi mümkün kılan atmosferi anlamak için edebiyat dergilerine yönelik incelemelerin kritik bir önem taşıdığına işaret eder. Yapacağı incelemeye dair bu gerekçelendirme doğrultusunda ya-

zar; 1950'lerde dünyayı ve Türkiye'yi etkileyen siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel duruma değinir. Bu paralelde, İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip Soğuk Savaş'ın Türkiye'deki yansımaları, Truman Doktrini, Marshall Planı, çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, hızlı ve çarpık kentleşme ve sanayileşme sonucu yaşanan büyük çaplı köyden kente göç dalgası gibi olay ve olgular serimlenir. Siyaset, toplum ve ekonomide yaşanan hızlı ve ani dönüşümün kültür ve edebiyat ortamını etkilemesi uzun sürmez. 1950'li yıllar edebiyat ortamının sahip olduğu çok sesli ve renkli görünüm, edebiyat dergiciliğine hem nitel hem de nicel olarak yansır. Okur sayısındaki artış, edebiyat dergilerindeki yoğun tartışma ve diyalog ortamı dergi tirajlarında bir artışı da beraberinde getirir. Söz gelimi o yıllarda *Varlık* dergisi 7000-8000, *Hisar* ve *Mavi* ise 2000 civarında bir satış rakamına sahiptir ki günümüz nüfus ve okuryazarlık oranına kıyaslandığında bu rakamların bir hayli yüksek olduğu söylenebilir.

"Kaynaklar ve Yöntemler" adını taşıyan "1. Bölüm", kitabın beslendiği kaynaklara ve temel alınan kuramsal çerçeveye ayrılmıştır. Bu tür çalışmalarda atlanmaması gereken inceleme nesnesine dönük bir alan taraması Uçar tarafından da yapılıyor. Dönemin edebiyat dergiciliği hakkındaki Türkçe kaynaklara değiniliyor. Ele alınan dergilere dönük yüksek lisans ve doktora tezlerinin içerik ve inceleme yöntemlerine ilişkin tespit ve eleştirilerin ise oldukça dikkate değer ve yerinde olduğunu söylemek gerekir. Bu incelemelerden hareketle Uçar, Türkiye'deki edebiyat dergiciliğine dair literatürün sınırlı ve yetersiz olduğu sonucuna varıyor. Mevcut çalışmaların sahip olduğu yöntemle dair kusura lar ise edebiyat dergiciliğinin yeni bir inceleme alanı olmasına bağlanıyor. Uçar'ın, temel alacağı inceleme yöntemi ve kuramsal çerçeve için edebiyat

dergiciliğinin uluslararası ölçekteki durumuna bakması, kitabın derinlik ve genişlik kazanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Yakın tarihli üç inceleme (Bunlar; Mark Parker'in İngiliz, Frank Shovlin'in İrlanda edebiyat dergiciliğine, Elizabeth Kendall'ın ise Gallery 68 dergisi bağlamında dönemin avangard akımına odaklanan kitaplarıdır.) “bu alandaki gelişmeler hakkında bilgi vermek ve yönetsel sorunlara işaret etmek için ele al[ınır]” (2018: 20). Söz konusu yabancı kitapların temel aldığı kişiler ve kişiler arası ilişkiler yerine, dergiler ve dergiler arası ilişkilere odaklanan bir yaklaşımın tercih edilmesi; kitapta esas alınan kuramsal çerçevenin, inceleme konusuna göre belirlendiğini gösteriyor. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde esas alınacak konu başlıklarının (“Poetikalar” ve “Politikalar”) bu doğrultuda belirlenmesi, yöntem konusundaki titizlik ve isabeti yansıtıyor. Bölümün sonunda ise incelenen dergilerin seçiminde rol oynayan iki temel ölçüte yer verilir. Birinci ölçüt, seçilen dergilerin farklı yazınsal duruşlara sahip olması; ikincisiyse dönemin edebiyat ortamında tartışma yaratan ve tartışmalara katılan bir dergi olması şeklinde ifade ediliyor. Bu bağlamda *Varlık* ve *Yeditepe*, köy edebiyatı; *Pazar Postası* ikinci Yeni tartışmalarında, *Hisar* ve *Mavi* dergileri ise Garip akımının eleştirilmesinde aktif ve yönlendirici rolleriyle ön plana çıkıyor.

Çalışmanın “Poetikalar” başlığını taşıyan “2. Bölüm”ünde *Hisar*, *Varlık*, *Mavi*, *Yeditepe* ve *Pazar Postası* dergilerinin 1950-1960 yılları arasındaki poetik duruşlarına odaklanılır. Sözü edilen dergiler, benzer bir yapı gözetilerek poetik karakterlerini yansıtan başlıklar altında müstakil şekilde ele alınır. Öncelikle derginin yayın hayatına ne zaman başladığına, ne kadar süre devam ettiğine, yıllara göre değişen ebatlarına, sayfa sayısına, fiyatına, kapak tasarımına, içerdiği reklamlara ve ortalama tirajı-

na verilir. Derginin ticari özelliklerine dair bu işaretlemeleri, dergi sahibi ve editörleri hakkındaki bilgiler takip eder. Derginin temel yazın anlayışı, editör yazıları ve manifestolar yoluyla ortaya konur.

“Hisar: Edebî Değerlerin Kalesi” başlığı altında, söz gelimi bir manifesto olarak değerlendirilen “Açıklamak Gerekirse” başlıklı yazıdan *Hisar* dergisinin “yenilik anlayışı, milli kültürden ve geçmişten kopmama temeline dayan[an]” (Uçar, 2018: 70) bir anlayışı savunduğunu öğreniyoruz. Yazara göre, 1940 öncesi konvansiyonel edebiyat anlayışını gözetken bu poetik tutum çerçevesinde *Hisar*; Garip ve toplumcu-gerçekçi edebiyat anlayışlarına cephe almasıyla öne çıkıyor. İlk sayısı 15 Temmuz 1933'te yayımlanan ve Türk Edebiyatının en uzun ömürlü dergisi olan *Varlık* ise Garip akımına verdiği açık destek ve dönemin en yüksek tiraja sahip dergisi olarak dikkat çekiyor. İlk sayısında ya-

yımlanan “Varlık Ne İçin Çıkıyor” başlıklı manifesto niteliğindeki yazıdan inkılapçı, yenilikçi bir edebiyat kuşağının ve dilde sadeleşme hareketinin savunulduğu anlaşılıyor. Uçar’ın yaptığı incelemeye göre *Varlık*; 1950’lerde köy sorunlarına, köy enstitülerine ve köy enstitülü yazarlara verdiği açık destekle diğer dergilerden farklılaşıyor. Mahmut Makal’ın derginin “Köy Öğretmeninin Notları” köşesindeki yazılarının 1950’de *Bizim Köy* adıyla yayımlanması ve derginin sahibi ve editörü Yaşar Nabi’nin kitaba ön söz yazması bu himaye ve desteğin açık ifadesi olarak sunuluyor. *Varlık*’ın İkinci Yeni şairlerinin şiir ve yazılarını yayımlamaması, derginin Sait Faik haricinde hiçbir yazarla sözleşme imzalamaması, köy romanı türünün ve ciddi bir okur kitlesinin gelişimindeki katkıları gibi tespitler, derginin dünya görüşü ve yayın politikası konusunda yeterince fikir veriyor. İncelenen dergiler arasında yazımsal duruşunun belirsizliğiyle dikkat çeken ve bu özelliğinden dolayı Ahmet Oktay tarafından “yamalı bohça”ya benzetilen *Mavi*, ilk sayılarında yayımlanan yazılar doğrultusunda “Mavi Anadoluçuluk” anlayışına yakın bir dergi olarak nitelendirilir. Sait Faik’in “biraz daha kavgacı, biraz daha deli” (2018: 91) olunmalı tavsiyesinden sonra, Attila İlhan’ın katılımıyla birlikte dergi daha kavgacı bir karaktere bürünür. Dergi; *Garip*, *Hisar* ve toplumcu-gerekçi edebiyat mahfilleriyle girilen kalem kavgalarının odağı durumuna gelir. 1 Nisan 1950 tarihinde yayın hayatına başlayan *Yeditepe*; elektik tarzı, yenilik ve düşünce özgürlüğüne yaptığı vurguyla toplumcu bir sanat ve edebiyat anlayışını önceler. Uçar, *Pazar Postası*’ndan önce İkinci Yeni şairlerinin şiir ve yazılarının bu dergide yayımlama imkânı bulduklarına özellikle mim koyar. Edebiyat tarihlerinde İkinci Yeni’yle özdeşleşen ve temel amacı “inkılapçılığın korunması” olan *Pazar Postası*’nın,

1950’lerin başında Türk şiirinde yaşanan dönüşümün en önemli platformlarından biri olduğu Uçar’ın çalışmasında çarpıcı bir şekilde izlenebiliyor.

Bölümün sonunda, incelenen dergilere dair tespit ve bulguların, uluslararası edebiyat dergiciliği bağlamında değerlendirilmesi ise, sağladığı mukayese imkânı bakımından çok kıymetli. İngiliz ve Mısır edebiyat dergicilikleriyle yapılan mukayese, bize Türkiye’deki edebiyat dergiciliği geleneğinin kendine özgü bir gelişim çizgisine sahip olduğunu gösteriyor. Söz gelimi yazar, İngiliz edebiyat dergilerinde görülen ticari profesyonelleşme ve uzmanlaşmanın, dergiyi ticari bir yatırım aracı olarak gören dergi sahibi ve editör profilinin Türkiye’de bulunmadığından söz ediyor. Mısır edebiyat dergiciliği geleneğindeki avangart edebiyat dergisi-genel kültür dergisi ayrımının Türkiye’de bulunmaması da dikkate değer ve isabetli mukayese çıkarımlarından bir diğeridir.

Kitabın “Politikalar” başlığını taşıyan “3. Bölüm”ü incelemeye konu olan dergiler arasındaki münasebetlere yer verir. “Dergiler Arasında” başlığını taşıyan ilk kısımda yazar, incelediği dergilerin “Dergiler Arasında” köşelerini mercek altına alır. Bu köşelerin, farklı poetik ve politik tavırların tartışma imkânı bulabildiği platformlar olmanın yanı sıra yeni yazarların okurla buluşmasında çok etkili olduğuna işaret edilir. “Tartışma mı Polemik mi?” adlı ikinci kısımda, dergiler arası tartışmalara yer veriliyor. Uçar, incelediği dergilerden örnekler vererek 1950’lerin başlarında köy edebiyatının, ortalarında toplumcu yazının, *Garip* ve İkinci Yeni şiirlerinin yörüngesinde yenilik şiirinin yoğun şekilde tartışıldığını gösteriyor. Eski-yeni, güdümlü edebiyat tartışmaları bakımından 1950’ler Türkiye’siyle 1960’lar Mısır’ının gösterdiği benzerlik kitabın ilginç ve ufuk açıcı pasajların-

dan. Bu paralelde Uçar, 1830'lar İngiltere'sinde ticari rekabetten kaynaklanan ve sonu düelloya varan polemiklerin ise Türkiye'de görülmediğini, Türkiye'de "yaşanan çatışma ve tartışmaların, farklı edebî ve siyasi görüşlerden kaynaklandığını" (Uçar, 2018: 162) belirtir. 1950'ler Türkiye'sinde şiir ve öykü türlerinde yaşanan eşzamanlı dönüşüme rağmen edebiyat dergilerindeki tartışmaların daha ziyade şiir üzerinden yapıldığını Uçar'ın kitabı vesilesiyle daha iyi anladığımız söylenebilir. "Gerçeği belirleme" konusunda tartışma kültürüne olan inanç ise, edebiyat dergileri bağlamında 1950'li yıllarla günümüz arasındaki en temel farklardan biri olarak göze çarpmıyor.

Çalışmanın "sonuç" bölümünde bu mukayese doğrudan yapılır. Yazara göre 1950'lerin aksine günümüz edebiyat dergiciliği, güncel edebiyat tartışmalarının yapıldığı bir platform olma özelliğini yitirmiştir. Dergi sayısı ve

tirajlarının nüfus artış ve okur-yazar oranına kıyasla günümüzde 1950'lerin çok altında olduğu, sunulan sayısal verilerden hareketle ortaya konuyor. Uçar, edebiyat dergiciliği alanındaki bu gerilemenin muhtemel sebeplerinden biri olarak 1950'lerde çoğulluğu ve çok sesliliği gözeten "ortak dünya"nın yitirilmesini gösteriyor.

1950'ler Türkiye'sinde Edebiyat Dergileri, Türk edebiyatının modernleşme tarihini, yeni ve gelişmekte olan bir çalışma alanı üzerinden, Batılı muadilleriyle mukayese ederek inceleyen kıymetli bir kitap. Uçar'ın çalışması, aynı zamanda, 1950'lilerden günümüze, Türkiye'de yaşanan sosyo-kültürel dönüşümü anlayabilmek bakımından edebiyat dergilerinin önemli bir arşiv olduğuna dair ipuçları sunuyor.

Uçar, Ashı (2018), *1950'ler Türkiye'sinde Edebiyat Dergileri*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

TÜRK LÜK BİLİMİ SÖZLÜĞÜ I. YABANCI TÜRKOLOGLAR

Reşide Gürses

Türkiye'de, Türklük bilimi / Türkoloji ile ilgili çalışma yapan yabancı bilim adamları hakkında bilgilerin verildiği tek eser Hasan Eren tarafından yayına hazırlanmış olan *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar* adlı kitaptır. Eserin ilk baskısı 1998 yılında, ikinci baskısının 2018 yılında yapılmıştır. İlk baskının *Ön Sözü*'nde, ikinci baskıda L. Bazin, Alf Grannes, H. Duda, Peter B. Golden gibi bazı isimlere de yer vereceği ifade edilmiş olunmakla birlikte bu ilaveler, Hasan Eren'in 26 Mayıs 2007'de vefat

etmesi üzerine yapılamamıştır. Eserin "Sözlük" kısmı, Hasan Eren'in *Türk Dili ve Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Türk Ansiklopedisi*'nde yabancı Türkologların hayatı ile ilgili olarak yazdığı yazıların güncellenmiş hâlinde yer alan isimler ile yeni yazmış olduğu bazı isimlerden oluşmaktadır. Eser "Sözlük" (ss. 103-340) kısmından başka "Ön Söz" (ss. VII-VIII), "Türk Dili" (ss. 1-22), "Türkoloji" (ss. 23-102), "Kısaltmalar" (ss. 341-343), "Bibliyografya" (s. 344), "Madde Başlı Dizini" (ss. 345-350) ve kitabın içindekilerde belirtilen başlığa göre "Resimler" (351'den sonraki 16 sayfada tanıtımı yapılan bilim adamlarından 32'sinin [Pentti Aalto, Fehim Bajraktarević, Nikolay A. Baskakov, Aleksandr K. Borovkov, Alessio Bombaci, Lajos Feke-